

CITATION

Yılmaz, Orhan. "Views of Ibn Qayyim about the preference of hadith as proof" *Journal of Faculty of Theology of Bozok University*. 3,3 (2013/3), pp. 111-122.

İbn Kayyim'a göre delil olma yönünden hadislerin tercihine dâir kriterler

Orhan YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

İslam dininin iki temel kaynağı vardır. Bunlar Kur'an ve Sünnet'tir. Sünnetin sözlü ifadesine hadis ismi verilmiştir. Çoğu âlime göre iki sahih hadis anlam bakımından muhalif olamaz, ancak çeşitli nedenlerle insanların zihinlerinde bazı hadisler arasında tezat varmış gibi algılanır. Cem' ve telif ya da nesh ile iki hadis arasındaki tezat giderilirken, tercih ile de hadislerden biri çeşitli karineler dikkate alınarak muhalif görünen diğer hadise tercih edilir. İslam Tarihinde yazdığı eserler ile önemli bir yere sahip olan İbn Kayyim (ö. 751/1350) hadis tercihi konusunda dağınıkta olsa hatırı sayılır malumat kaydetmiştir. O, bir hadisi delil olarak tercih ederken, hadisin hem senedi hem de metnini dikkate almıştır. Ona göre senedi oluşturan râvilerin nitelik ve nicelik bakımından durumu, hadis metninin muhtevası ve yer aldığı kaynaklar bir hadisi tercih etmede etkili olan amillerdir. Bu makalede İbn Kayyim'in hadis tercihi konusunda kaydettiği kriterler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hadis, tercih, İbn Kayyim, Muhalefet.

Yüce Allah ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den itibaren itikat, ibadet ve muamelat konularında müminlere yol göstermek ve rehberlik üzere kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (sav), kitapların sonuncusu ise Kur'an-ı Kerim'dir. Emir, nehiy ve tavsiyeleri ihtiva eden Kur'an ile Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnet kıyamete kadar geçerli olacak iki müracaat kaynağıdır.

Dünya hayatını en güzel şekilde değerlendirmek ve ahiret hayatına da hazırlanmak için Kitap ve sünnetin kılavuzluğunda hayatı idame ettirmek Yüce Yaratıcının biz kullarından istediği bir davranıştır. Bir ayette şöyle buyurulmuştur: "*Allâh ve Resûl'ü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kul-*

lanma hakları yoktur. Kim Allâh'a ve Rasûl'üne karşı gelirse şüphesiz ki o, apaçık bir şekilde sapmıştır."⁰¹

01. Ahzâb Suresi/36.

KAYNAKÇA

Yılmaz, Orhan. "İbn Kayyim'a göre delil olma yönünden hadislerin tercihine dâir kriterler" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3,3 (2013/3), ss. 111-122.

Kur'an ayetlerini tefsir ve tebyin etme yanında müstakil hükümler koyma yetkisine de sahip olan sünnetin sözlü ifadesi hadis olarak bilinmektedir. Âlimlerin ortak kabulüne göre hadisin ayete muhalefeti veya ayeti nakzetmesi düşünülemez. Çünkü muhkem ve mütevatır olan ayetlerin sıhhat ve sübutu tartışılmaz. Hadisin hadisi nakzetmesine gelince bu konuda farklı görüşlere yer verilmiştir. Pek çok âlim sahih olduğu bilinen hadisler arasındabir muhalefetin söz konusu olmadığını ancak okuyan veya duyan kişinin algısından kaynaklanan bir muhalefetten söz etmişlerdir. Anlam bakımından muhalif görünen bu hadisler arasındaki tenakuzu cem' ve tevil⁰¹ ya da nesh⁰² veya tercih⁰³ ile gidermenin mümkün olduğunu da örneklerle göstermişlerdir.

Çeşitli konularda hadisleri ihticac için kullanan âlimler muhalif görünen rivayetlerden birini tercih etme durumunda kaldıklarında bir takım karinele-ri dikkate almışlardır.

Bu makalede dini ilimler sahasında önemli bir yere sahip, fıkıh, tasavvuf, hadis ve siyer konularında yüze yakın eser bırakmış olan 8. yüzyıl alimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye'nin hadis tercihinde dikkate aldığı unsurlar üzerinde durmak istiyoruz.

İbn Kayyim anlam bakımından muhalif görünen hadisler arasından delil olabilecek rivayeti seçerken ya isnâdı oluşturan râviler ve hadîsin bulunduğu kaynağı ya da metin ve

01. Muhalif görünen iki hadisi bağdaştırma.

02. Eski hükmün yenisi ile ortadan kaldırılması.

03. Muhalif görünen hadislerden birini alıp onunla amel etme.

muhtevayı dikkate almıştır. Onun hadis tercihinde dikkate aldığı bu unsurları maddeler halinde zikretmekte fayda görüyoruz.

1. Senet, râvi ve kaynaklarına göre hadis tercihi

a. Sika olduğu bilinen râvinin haberinin tercihi

İbn Kayyim, zabtı kuvvetli, sika olduğu kabul edilen râvinin haberini zabtı zayıf ve sika olduğu tartışılan râvinin haberine tercih etmiştir.

Hac esnasında kurban kesip ifada tavafını yaptıktan sonra Hz. Peygamber'in öğlen namazını Mina'da mı yoksa Mekke'de mi kıldığı tartışma konusu olmuştur. Câbir b. Abdillâh (ö. 80) ve Hz. Aişe (ö. 58)'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber öğlen namazını Mekke, İbn Ömer (ö. 73)'den gelen rivayete göre ise Mina'da kılmıştır.

İbn Kayyim, İbn Ömer'in rivayetini tercih etmiştir. Ona göre İbn Ömer'in rivayeti müttefakun aleyhtir. Bu hadîsin râvileri, hıfz, şöret ve güvenilirlik bakımından daha üstündür. Câbir b. Abdillâh (ö. 80) ve Hz. Aişe (ö. 58)'nin rivayeti ise Müslim (ö. 261/874)'in tek başına naklettiği rivayetlerdendir. İsnadında Muhammed b. İshak gibi güvenilirliği tartışılan râviler vardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in öğlen namazını Mina'da kılması vakaya da uygundur. Çünkü eğer Hz. Peygamber öğlen namazını Mekke'de kılmış olsaydı, tüm sahâbe de onunla birlikte Mekke'de cemaatle öğlen namazı kılmış olurlardı. Oysa Müslümanlar'ın Mina'da, tek tek veya gruplar halinde öğlen namazı kıldıkları bilinmektedir. Ayrıca eğer Hz. Peygamber Mina'ya dönmeyecek olsaydı, yerine bir görevli tayin eder insanların tayin ettiği vekile

uyumasını onunla öğlen namazı kılmasını isterdi. Ama böyle bir haber nakledilmiş değildir. Onun Mekke'de kıldığı tavaf namazını insanlar öğlen namazı zannetmiş olabilirler.⁰¹

b. Olayı yaşayan râvinin haberinin tercihi

İbn Kayyim, olayı bizzat yaşayan kişinin naklettiği haberi, olayı bir başkasından işitip nakleden kişinin haberine tercih etmiştir.

Ebû Hureyre (ö. 58)'den nakledildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'e gelip oruçlu olduğu halde hanımı ile cinsel ilişkiye girdiğini ve büyük bir pişmanlık içinde olduğunu anlatır. Hz. Peygamber sırası ile: "Bir köle azat edebilir misin?", "Altmış gün aralıksız oruç tutabilir misin?", "Altmış fakiri doyurabilir misin?" diye sorar. Sahâbi, bunlardan hiçbirini yapamayacağını söyler. Hz. Peygamber, adama bir sepet hurma verir: "Bunu al ve sadaka olarak fakirlere dağıt" der. Sahâbi: "Benden daha fakir kimse yok ki ona vereyim" diyerek kendisine verilen hurmayı dağıtmak istemez. Hz. Peygamber bu durum karşısında tebessüm eder ve: "Öyle ise o hurmayı kendin ye ve ailene yedir." der.⁰²

İmam Mâlik (ö. 179/ 795)'in Ebû Hureyre (ö. 58)'den naklettiği bir habere göre; bir adam Ramazan ayında orucunu bozunca, Hz. Peygamber, kefarete olarak bir köle azad etmesini veya altmış gün aralıksız oruç tutmasını ya da altmış fakiri doyurmasını kararlaştırır.⁰³

İbn Kayyim, verilen hüküm aynı

01. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 248, 249.

02. Buhârî, *Savm*, 29, 30, 31, III. , s.32, no: 1935, 1936, 1937.

03. Mâlik, *Sıyam*, s.9, III. 423, no: 1043.

olsa da, bu iki haberden birincisini yani hanımı ile cima edip bunu Hz. Peygamber'e soran adamın rivayetini diğerine tercih etmiştir. Ona göre bu rivayetin râvileri olayı bizzat yaşayanın ağzından anlatmış, adamın nasıl orucu bozduğu ve neler yaptığını teferruatı ile öğrenmişlerdir. İkinci rivayette ise belirsizlikler vardır. Adamın orucu nasıl bozduğu bilinmemektedir.⁰⁴

Tebük seferi (9/631)'ne katılmadığı için büyük bir pişmanlık duyan ve tevbe eden üç sahâbiden biri olan Ka'b b. Mâlik (ö. 40-51)⁰⁵, tevbesinin kabul edildiğini öğrenince⁰⁶ Hz. Peygamber'e gelip; "Malımın tamamını bağışlamak istiyorum" der. Hz. Peygamber, Ka'b b. Mâlik'e malının bir kısmını yanında tutmasını tavsiye eder. Başka bir râvi, Hz. Peygamber'in, Ka'b için malının

04. İbn Kayyim, *Tehzîb*, III. 272.

05. Hicretin 9. yılında meyvelerin olgunlaşmaya başladığı bir yaz mevsiminde Hz. Peygamber Bizans ordusu ile savaşmak üzere Şam'a doğru sefere çıkar. Medine'den yola çıkan Hz. Peygamber ve ordusu Tebük'e kadar ilerler, düşmanla karşılaşmadan Medine'ye geri dönerler. Söz konusu sefere katılmayan Münafıklar Hz. Peygamber'e gelip mazeretlerini bildirirler. Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen Ka'b b. Mâlik, Hilal b. Umeyye ve Murare de bu savaştan geri kalmışlardır. Bunlar da mazeret bildirmek üzere Hz. Peygamber'in yanına giderler ancak mazeret bildirmek yerine pişmanlıklarını dile getirip bağışlanma isterler. Hz. Peygamber bu üç şahsı toplulardan tecrit ederek cezalandırır. Bunların pişmanlıkları hat safhaya ulaşınca Yüce Allâh ayet göndererek bu şahısların tevbelerini kabul ettiğini bildirir. Bk. Buhârî, *Meğazi* 79, VI. 3, no: 4418. Tevbe suresinde savaşa katılan mücahitlerin üstünlüğü ve mazeret öne sürerek izin isteyen münafıkların halleri ile nefislerine yenik düşüp gaflet ile sefere katılmayan Müminlerin durumları genişçe anlatılmıştır. Bkz. 9 Tevbe, 42-48, 63, 64, 79, 83, 86, 87, 91, 93-96.

06. Bk. 9 Tevbe 118.

üçte birini bağışlamasını teklif ettiğini nakleder. İbn Kayyim, bu iki rivayetten birinciyi diğerine tercih etmiştir. Çünkü bu hikâyeyi Ka'b b. Mâlik'ten daha iyi bilen yoktur. Onun naklettiği haber en doğru olanıdır.⁰¹

İbn Kayyim, Uhud şehitleri için cenaze namazının kılınmadığına dair Câbir b. Abdullah'ın haberini tercih etmiştir. Çünkü Câbir'in babası Abdullah da şehitlerden biriydi. Öyle ise bu haberi en iyi bilen kişi Câbir (ö. 80) olmalıdır.⁰²

c. Olayı anlatmakla görevli râvinin haberinin tercihi

İbn Kayyim'e göre kendisine bir olayı açıklama görevi verilmiş olan şahsın o mevzu hakkında naklettiği haber, diğer kişilerin haberine tercih edilir:

Hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber kaza umresi yapmak için üç gün Mekke'de kalır. Bu esnada Hz. Peygamber, Meymune ile evlenir.⁰³ Bu evlilik esnasında onun ihramlı olduğuna dair nakledilen rivayetler yanında ihramlı olmadığı şeklinde rivayetler de vardır. Muhalif görünen bu rivayetlerden dolayı bu konu tartışılmıştır.

İbn Abbas (ö. 68)'tan gelen rivayete göre Hz. Peygamber, bu evlilik esnasında ihramlı idi.⁰⁴ Ebû Rafi'nin verdiği habere göre ise Hz. Peygamber, ihramdan çıktıktan sonra evlenmiştir. İbn Kayyim, Ebû Rafi'nin haberini tercih etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber kaza umresini yapmak için Mekke'ye geldiğinde

İbn Abbas henüz çocuktur. Ayrıca nikâh esnasında İbn Abbas Hz. Peygamber'in yanında değildi.⁰⁵ Görüldüğü üzere bu evlilikte Ebû Rafi'nin Hz. Peygamber ile Meymune arasında elçi ve sözcü olarak görev üstlenmiş olması bu rivayetin tercihinin gerektirmiştir. İbn Kayyim'a göre olayın içinde olan kişi o konuyu herkesten daha iyi bilir. Ayrıca bu soru Meymune'ye sorulduğunda o da aynı cevabı vermiş, yani Resulü Allah'ın ihramlı değilken kendisi ile evlendiğini söylemiştir.⁰⁶

d. Yetişkin râvinin haberinin tercihi

İbn Kayyim, olgun olan râvinin verdiği haberi henüz buluşa ermemiş çocuğun haberine tercih etmiştir.

Ona göre buluşa ermiş kişinin zabtı daha kuvvetlidir. Müellif, "Hz. Peygamber ihramlı değilken Meymune ile evlendi"⁰⁷ rivayetini "Hz. Peygamber ihramlı iken Meymune ile evlendi"⁰⁸ rivayetine tercih etmiştir. İbn Kayyim bu tercihinin sebebinin şu ifadelerle açıklamıştır: "Ebû Rafi', Hz. Peygamber'in kaza umresi yaptığı esnada buluşa ermiş bir kişi idi, İbn Abbas ise henüz buluşa ermemiş, on yaşında bir çocuktur. Dolayısıyla olgun bir kişi olan Ebû Rafi' olayı henüz çocuk olan İbn Abbas'tan daha iyi kavramıştır."⁰⁹

e. İçinde zan bulunmayan haberin tercihi

İbn Kayyim, kesin ifadeler kullanarak nakilde bulunan râvinin haberini, ifadelerinde şüphe ve zan bulunan râvinin haberine tercih etmiştir.

01. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III. 472, 473.

02. İbn Kayyim, *Tehzîb*, IV. 292.

03. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III. 321.

04. Buhârî, *Hac* 192, III. 15, no: 1837; Müslim, *Hac* 101, II. 1031, no: 1410; Nesâî, *Menâsiku'l-Hac* 89, V. 110, no: 2841.

05. Tirmizi, *Hac* 24, III. 194, no: 845.

06. Bkz. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III. 323, 324, 325; V. 90.

07. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III. 323.

08. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, V. 90.

09. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, V. 90.

Zeyd b. Halid el-Cühenî'nin bildirdiğine göre, kayıp bir eşya bulunduğu ne kadar bekletilmesi gerektiği Resulûllah'a sorulmuştur. Hz. Peygamber (a.s.) "bir yıl ilan edersin"⁰¹ diye cevaplandırmıştır. Aynı olayı nakleden Übey b. Ka'b, Hz. Peygamber'in "Bir yıl mı üç yıl mı?"⁰² dediğinden emin olmadığını bildiren bir ifade kullanmıştır.

İbn Kayyim, Zeyd b. Halid el-Cühenî'in haberini Übey b. Ka'b'ın haberine tercih etmiş ve şunları söylemiştir: "Sahih ve sarîh sünnete göre buluntu eşya için ilan süresi bir yıldır. Übey b. Ka'b bu konuda varid olan hadîsi naklederken, süreyi üç yıl veya bir yıl şeklinde şüpheli ifadelerle nakletmiştir. Kesinlik ifade eden haber içinde şüphe bulunan habere mukaddemdir."⁰³

f. Dört Halife ve sahâbenin amel ettiği rivayetin tercihi

Müellif Hz. Peygamber'in sünnetini ve sözlerini ezberleme, anlama ve tebliğ etme hususunda sahâbenin en üstün mevkide olduğunu bildirmiştir. İbn-Kayyim, Hulefâ-i râşidin başta olmak üzere sahâbenin amel ettiği rivayeti, diğerlerine tercih etmiş, dört halife ve Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen sahâbenin bildirdiği haberin diğerlerinin haberi ile kıyas edilemeyecek kadar üstün olduğunu söylemiştir.⁰⁴

Müellif, ziraat ürünlerinin paylaşımı konusunda şunları söylemiştir: "Nakledilen haberler, Nebi (a.s.)'ın verdiği hüküm konusunda muhtelif olursa, sahâbenin bu konudaki uygulamasına

01. Müslim, *Hudûd*11, III. 1346, no: 1722

02. Buhârî, *Lukâta* 1, III. 124, no: 2426; Müslim, *Hudûd*11, III. 1350, no: 1723.

03. İbn Kayyim, *Tehzib*, II. 268.

04. İbn Kayyim, *es-Savâ'ik*, II. 531, 532.

bakılır. Dört halifenin, sonra onların ailelerinin sonrada diğer sahâbenin uygulaması ne ise o tatbik edilir."⁰⁵

g. Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen râvinin haberinin tercihi

İbn Kayyim, Hz. Peygamber'in yanında bulunan, onunla birlikte yaşayan kişinin haberini onunla sık görüşmeyen kişinin haberine tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in gece ibadetinin durumu konusunda Hz. Aişe (ö. 58)'nin haberini İbn Abbas (ö. 68)'in haberine tercih etmiştir. Çünkü Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in yanında bulunan, onunla birlikte geceleleyen, onun sırlarına vakıf olan bir kişidir.⁰⁶

İbn Kayyim'e göre Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen Hz. Ebû Bekir (ö. 13) ve arkadaşlarının haberleri diğerlerinin haberleri ile kıyas yapılmayacak kadar üstündür.⁰⁷

h. Buhârî ve Müslim'in birlikte naklettiği haberin tercihi

İbn Kayyim, Buhârî (ö. 256/869) ve Müslim (ö. 261/874)'in birlikte naklettiği haberi, bu ikisinden birinin ya da diğer kaynakların naklettiği habere tercih etmiştir.

İbn Ömer'den gelen habere göre Hz. Peygamber, Kurban Bayramı günü öğlen namazını Mina'da kılmıştır. Câbir b. Abdullah (ö. 80)'tan gelen habere göre ise Hz. Peygamber söz konusu namazı Mekke'de kılmıştır. Câbir'in haberi Müslim'in Sahih'inde, İbn Ömer (ö. 73)'in haberi ise Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer almıştır. İbn Kayyim, Buhârî ve Müslim'in naklettiği haberi

05. İbn Kayyim, *Tehzib*, V. 60.

06. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, I. 207.

07. İbn Kayyim, *es-Savâ'ik*, II. 531.

Müslim'in tek başına naklettiği habere tercih etmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: "İbn Ömer'in haberi müttefekun aleyh-tir. Câbir (ö. 80)'in haberi ise Müslim'in ifradındandır. İbn Ömer'in hadîsi Câbir'in hadîsinden daha sahihtir."⁰¹

**1. Sahih ve sabit olduğu bilinen ha-
berin tercihi**

İbn Kayyim, sahih ve sabit olan bir haberi, garib, munkatı, muzdarib gibi sahih olmayan hadîslere tercih etmiştir.

İbn Abbas (ö. 68)'tan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra mufassal surelerde secde etmemiştir.⁰² Ebû Hureyre ise Alak ve İnşikâk sureleri okunduğunda Hz. Peygamber ile birlikte secde ettiğini nakletmiştir.⁰³

116

İbn Kayyim (ö. 751/1350), Ebû Hureyre (ö. 58)'nin haberini tercih etmiş ve bu hususta şunları söylemiştir: "Ebû Hureyre'den sahih olarak nakledildiğine göre o, Hz. Peygamber ile birlikte "İkra bismi rabbikellezi halak" ve "İzessemâun şekkat" sureleri okunduğunda secde etmiştir. Ebû Hureyre (ö. 58), Nebi (a.s.)'in Medine'ye gelmesinden altı veya yedi yıl sonra Müslüman olmuştur. Eğer bu iki rivayet arasında teâruz varsa, Ebû Hureyre'nin haberi, İbn Abbas'ın haberine tercih edilir. Çünkü Ebû Hureyre'nin haberi sabit ve sahihtir, İbn Abbas'ın haberini nakleden bazı râviler zayıftır."⁰⁴

Müellif, Hz. Peygamber'in kıran

01. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 249.

02. Ebû Dâvûd, *Salât*, II. 58, no: 1403, 1404; Tirmizî, *Sefer* 14; II. 466, no: 576.

03. Müslim, *Mesâcid* 20, I. 406 no: 107.

04. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 272, 273.

haccı yaptığını rivayet eden râvilerin haberini, ifrad haccı yaptı diyenlerin haberine tercih etmiştir. Müellife göre Hz. Peygamber'in kıran haccı yaptığına dair gelen haberler, sahih ve sabittir. Diğerleri ise, sahih ve sabit olduğuna dair ulemanın üzerinde ittifak etmediği haberlerdir.⁰⁵

i. Merfû olan haberin tercihi

İbn Kayyim, Hz. Peygamber'in sözleri olan merfû haberleri, sahâbenin sözleri olan mevkûf habere tercih etmiştir.

Hz. Peygamber, Hayber fethi (7/628) esnasında evcil eşeklerin etini yasaklamıştır.⁰⁶ Bu yasak merfû ve mevkûf haberler ile sabittir. Müellif bu haberleri, şu şekilde değerlendirmiştir: "Allâh Rasûlü, evcil eşek etlerini Hayber günü haram kılmıştır. Eşek etlerinin Allâh Rasûlü tarafından haram kılınışı merfû haber ile sabittir. Evcil eşek etlerinin haram kılınmasının sebepleri ise bazı mevkûf haberlerle bildirilmiştir. Bu haberlerin bir kısmında evcil eşek etlerinin haram olma sebebi onların pis olmasından kaynaklanmıştır. Bazıları da evcil eşekler yük taşıdığı için Allâh Rasûlü onların etinin yenilmesini yasakladı, demiştir. Bir grup sahâbi de ganimet alınan eşeklerin beşte biri ayrıldığı için Hz. Peygamber onların etini yasakladı, demişlerdir. Bir başka gurup: "Allâh Rasûlü evcil eşeklerin etini yemeyi yasakladı, çünkü onlar şehrin etrafında dolaşıyor ve pislik yiyorlardı, demiştir."⁰⁷

İbn Kayyim yukarıda zikrettiğimiz

05. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 106, 115.

06. Buhârî, *Meğâzi* 40, V. 130, no: 4226.

07. Bkz. Buhârî, *Meğâzi* 40, V. 136, no: 4220.

sahâbe sözü olan mevkûf haberleri nakletmiş olsa da evcil eşek etinin haram olduğunu merfû olan bir başka habere dayandırmıştır. Onun delil olarak kabul ettiği haberde Hz. Peygamber, evcil eşek için, *فإنها رجسٌ* "onlar pistir."⁰¹ ifadesini kullanmıştır.⁰²

2. Metin ve muhtevasına göre hadîs tercihi

a. Hz. Peygamber'in sonraki sözlerinin öncekilere tercihi

İbn Kayyim, Hz. Peygamber'in tarihi bakımdan sonraki söylemiş olduğu sözleri delil olmaya daha elverişli bulmuştur. Dolayısıyla İslâm'a sonradan giren râvilerin haberini, İslâm'a önce giren râvilerin haberine tercih etmiştir.

İbn Kayyim Ebu Hureyre ile Tarık b. Ali'nin rivayet ettiği hadisler arasında tercih yaparken; "Eğer Talk'ın haberi sahih olsaydı bile, Ebû Hureyre'nin hadîsi ona tercih edilirdi. Çünkü Talk, Mescid-i Nebi inşa edilirken Medine'ye gelmiştir. Ebû Hureyre ise Hayber'in fethedildiği yıl yani Talk'ın Medine'ye gelmesinden altı yıl sonra Müslüman olmuştur. Rasûlullah'ın en son söylediği sözler onun emridir ve onun son sözleri alınır." demiştir.⁰³

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Allâh elçisi Medine'ye hicret ettikten sonra, Mufassal surelerde geçen secde ayetleri okunduğunda tilavet secdesi yapmamıştır.⁰⁴Ebû Hureyre, bu

görüşün aksine bir rivayet nakletmiştir. O, Hz. Peygamber ile birlikte "Alak" ve "İnşikak" sureleri okunduğunda tilavet secdesi yaptığını söylemiştir.⁰⁵

İbn Kayyim bu iki rivayetten Ebû Hureyre (ö. 58) rivayetini tercih etmiş ve şu izahı gerekli görmüştür; "Eğer iki hadîs arasında teâruz varsa ve ikisi de sıhhat bakımından denk ise, Ebû Hureyre'nin haberi öne geçer. Çünkü Ebû Hureyre, İbn Abbas'a gizli kalan konuları daha iyi bilmektedir."⁰⁶

b. Hz. Peygamber'in sözlerini içeren metinlerin fiillerini içeren metinlerin tercihi

İbn Kayyim, Hz. Peygamber'in sözleri olarak bildirilen haberleri onun eylemleri olarak bildirilen haberlere tercih etmiştir.

Hz. Aişe (ö. 58)'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber: "Erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir akika kurbanı kesilir"⁰⁷ demiştir. İbn Abbas (ö. 68) ve Enes b. Mâlik (ö. 93)'ten gelen habere göre ise Hz. Peygamber, torunları Hasan ve Hüseyin'in her biri için bir koç kesmiştir.⁰⁸ İbn Kayyim, Hz. Aişe'nin rivayetini, İbn Abbas ve Enes b. Mâlik'in rivayetine tercih etmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: "Nebi (a.s.)'nin torunları için birer koç kurban etmesi onun fiillerindedir. Erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir kurban kesilmesi ise onun kavlidir. Onun sözleri genel

01. Buhârî, *Zebâih*28, VII. 95, no: 5528.

02. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III. 295, 296.

03. ان حديث طلق لو صح لكان حديث أبي هريرة ومن معه مقدا. عليه لأن طلقا قدم المدينة وهم يبنون ال مسجد فذكر الحديث وفيه قصة مس الذكر وابو هريرة اسلم عام خبير بعد ذلك بست سنين وانما يؤخذ بالاحداث فالاحداث من امره. İbn Kayyim, *Tehzîb*, I. 266.

04. Ebû Dâvûd, *Salât* 329, II. 58, no: 1403.

05. Müslim, *Mesâcid*20, I. 406 no: 107; Nesâi, *İftitah*51, II. 161, no: 961.

06. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, I. 273.

07. İbn Mâce, *Zebâih*1, II. 1056, no: 3163; Tirmizî, *Edâhî* 16, IV. 96, no: 1513; Ebû Dâvûd, *Dahâya* 21, III. 105, no: 2834.

08. Bkz. et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnavut, Beyrut 1415, Muessesetu'r-Risale, I-XV, III. 66, no: 1038.

kuralı ifade eder, fiilleri ise özel bir duruma tahsis edilir.”⁰¹

Hız. Peygamber’in hastaları dağlayarak tedavi ettiğine dair nakledilen rivayetler⁰² ile onun dağlamayı sevmediği ve yasak ettiğine dair gelen haberler⁰³ çelişkili gözükmetedir. İbn Kayyim, bu konuda gelen hadîsleri dört kısma ayırmıştır:

1. Hız. Peygamberin dağlama ile tedavi ettiğini haber veren rivayetler;

2. Hız. Peygamberin dağlama ile tedaviyi sevmediğini haber veren rivayetler;

3. Hız. Peygamberin dağlama yapmayı övdüğüne dair rivayetler;

4. Zaruret dışında, dağlama yapmayı yasaklayan rivayetler.⁰⁴

İbn Kayyim, bu rivayetler arasında teâruzun olmadığını söyledikten sonra müttetekun aleyh olduğunu belirttiği “Ben dağlamayı sevmiyorum”⁰⁵ “Ümmetime dağlamayı nehyettim”⁰⁶ hadîslerini tercih etmiştir.⁰⁷

Görüldüğü üzere müellif, Hız. Peygamber’in dağlama yaparak tedavi ettiğini haber veren rivayetleri dikkate almamış, aksine Hız. Peygamber’in dağlamayı yasak ettiğine dair gelen rivayetlere itibar etmiştir.

c. Has haberin tercihi

01. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 280. Hadîslerin geniş izahı için, Bkz. İbn Kayyim, *Age*. II. 284-287.
02. Bkz. Tirmizî, *Tıp* 11, IV. 390, no: 2050; Ebû Dâvûd, *Tıp* 7, IV. 5, no: 3866, İbn Mâce, *Tıp* 23, II. 1156, no: 3494,
03. Buhârî, *Tıb* 17, VII. 126, no: 5704; Tirmizî, *Tıb* 10, IV. 389, no: 2049.
04. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, IV. 52.
05. Buhârî, *Tıb* 17, VII. 126, no: 5704.
06. Buhârî, *Tıb* 3, VII. 122, no: 5680, 5681; et-Tahâvi, *Şerhu Muşkilil-Âsar*, IV. 322
07. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, IV. 38, 39, 51-53

İbn Kayyim, bir konu ile ilgili nakledilen has haberi, geneli ifade eden umum habere tercih etmiştir.

Berâ b. Azib’den gelen rivayete göre, deve eti yedikten sonra abdestin gerekip gerekmediği sorulmuş, Hız. Peygamber, “Abdest alınız” buyurmuştur. Câbir b. Abdillâh (ö. 80)’ın naklettiğine göre Hız. Peygamber, ateşte pişen şeylerden dolayı abdestin gerekmeyeceğini bildirmiştir. İbn Kayyim, Berâ b. Âzib’in, deve eti yedikten sonra abdestin gerekeceğine dair haberini has olduğu gerekçesi ile tercih etmiştir. Ona göre sadece deve eti yedikten sonra abdest almaya ihtiyaç duyulmaktadır.⁰⁸ Müellif, deve eti ile diğer etler arasında fark olduğunu söylemiş ve deve eti yemenin abdesti icab ettirmesini hikmet ve maslahata uygun bir durum kabul etmiştir.⁰⁹

d. Konu hakkında nakledilen doğrudan haberin dolaylı habere tercihi

İbn Kayyim, bir konu ile ilgili açıkça ifade edilen haberi, kapalı ve dolaylı yolla ifade edilen habere tercih etmiştir.

Hız. Peygamber: “Evlilik için bekâr kızın izni istenir, onun onayı susmasıdır.”¹⁰ buyurmuştur. Muhalif rivayetlerde ise velisinin izni olmadan bir bayan nikâh yapmışsa bu evliliğin geçersiz olduğu bildirilmiştir.¹¹

08. İbn Kayyim, *İslâm*, II. 310; Ebû Abdurrahman, *İhtiyârât*, II. 792.
09. İbn Kayyim, *İslâm*, II. 377.
10. Hadîsler için bkz. Buhârî, *Nikah* 41, VII. 17, no: 5136; Müslim, *Hac* 9, II. 1037, no: 1419, 1421; Tirmizî, *Nikah* 18, III. 407, no: 1107; Nesâi, *Nikah* 33, VI. 85, no: 3265; Ahmed, *Müsned*, XV. 371, no: 9604.
11. Tirmizî, *Nikah* 14, III. 399, no: 1102; İbn Mâce, *Nikah* 15, I. 605, no: 1880; ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü’r-Risale yay., I-V, 1. bsk., Beyrut 2004, Tahâre 28, I. 144, no: 275.

Müellif birinci haberi tercih etmiş ve bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Kızların evliliği konusunda babalarının değil bizzat kendilerinin izni alınır. Bulûğ çağına ermiş bakire bir kız nikâha zorlanamaz ve rızası olmadan evlendirilemez. Bu, Selef ulemasının çoğunluğu, Ebû Hanife ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'in de görüşüdür. Bizim din olarak inandığımız, başka türüsünü kabul etmediğimiz görüş de budur. Bu görüş, Hz. Peygamber'in hem hükmüne hem emrine hem de nehyine muvafaktır. Şeriatın genel kaidelerine ve ümmetin umumî menfaatine de uygundur. Çünkü Hz. Peygamber, zorla evlendirilen bakirenin muhayyer olduğuna, dilerse bu evliliği bitirebileceğine hükmetmiştir.”⁰¹

e. Müsbet (Olumlu) olan haberin tercihi

İbn Kayyim bir konuda varid olan olumlu haberi, o konu ile ilgili olumsuz habere tercih etmiştir.

İbn Kayyim, EbûHureyre'den gelen Hz. Peygamber ile mufassal surelerin okunması anında secde ettiğine dair haberi⁰², İbn Abbas (ö. 68)'in, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretten sonra mufassal surelerde secde etmediği⁰³ haberine tercih etmiştir. Mu'âraza halindeki bu iki haberden EbûHureyre (ö. 58)'nin haberi olumlu, İbn Abbas'ın haberi ise olumsuzdur. Müellif, İbn Abbas'ın naklettiği haberin

01. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, V. 88, 89; İzni alınmadan evlendirilen kızın muhayyer olduğuna dair hadisler için Bkz. Ahmed, *Müsned*, IV. 275, no: 2469; EbûDâvûd, *Nikah* 25, II. 232, no: 2096; İbnMâce, *Nikah* 12, I. 603, no: 1875.
02. Müslim, *Mesâcid* 20, I. 406 no: 107; Nesâi, *İftitah* 51, II. 161, no: 961.
03. EbûDâvûd, *Salât* 329, II. 58, no: 1403.

râvilerinden Ebû Kudame'nin sika olmadığına dair bilgileri naklettikten sonra, EbûHureyre hadîsini neden tercih ettiğini açıklamıştır.

İbn Kayyim'a göre Ebû Hureyre'nin bilgi yönünden üstün oluşu ve naklettiği haberin sened açısından sağlam bulunması yanında söz konusu haberin müsbet (olumlu) oluşu onun tercih edilmesini gerektirir. İbn Abbas'ın haberi ise hem sened açısından zayıf hem de eylemin gerçekleşmediğini haber vermektedir.⁰⁴

f. Kur'an'a muvafık olan haberin tercihi

Daha öncede geçtiği üzere, İbnKayyim: “Erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir akika kurbanı kesilir” anlamındaki hadîsi, Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin için birer akika kurbanı kestiğini haber veren rivayetlere tercih etmiştir. Bu tercihin sebeplerinden birini de şu şekilde açıklamıştır:

“Yüce Allâh: “Erkek kadın gibi değildir”⁰⁵ buyurarak erkeği kadına üstün kılmıştır. Bu üstünlükten dolayı şeriat, miras, şahitlik ve diyet gibi konularda bir erkeği iki kadına denk saymıştır. Akika kurbanı konusunda da tercih edilen haber, bu şer'i hükme uygun olandır, yani erkek için iki, kız için bir kurbanın kesilmesidir.”⁰⁶

g. Sünnete muvafık olan haberin tercihi

Ramazan ayının başlayıp başlamadığı belli olmayan şüpheli günde oruç tutup tutmama konusunda farklı rivayetler nakledilmiştir. Bazı haberlere göre sahâbeden bir kısmı Şaban ayının bittiği ve Ramazan ayının başladığı bilin-

04. Bkz. İbnKayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, I. 272, 273.
05. 3 Al-i İmran 36.
06. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 287.

meyen şüpheli günde oruç tutmayı tercih etmiştir. Hz. Ömer (ö. 23), Hz. Ali (40), Hz. Aişe (ö. 58), Muaviye b. Ebi-Süfyan (ö. 60) ve Abdullah b. Ömer (ö. 73), Enes b. Mâlik (ö. 93), EbûHureyre (ö. 58) ve Amr b. el-As (ö. 22) oruç, tutan sahâbedendir.⁰¹ Bunların ortak görüşü, “Ramazan ayında birgün oruç yemekten Şaban ayında birgün fazladan oruç tutmak daha iyidir.”⁰²

Bir kısım haberlere göre ise Hz. Peygamber ve bazı sahâbiler şüpheli günde oruç tutmamıştır. Şaban ayını otuza tamamladıktan sonra oruç tutmaya başlamışlardır.⁰³

İbn Kayyim, Yevmü’ş-şek olarak literatüre geçen şüpheli günde oruç tutulmaması gerektiği kanaatindedir. O bu konuda, sahâbenin önde gelenlerinin uygulamasını değil Hz. Peygamber’in uygulamasını dikkate almıştır. Hz. Peygamber “Hilali gördüğünüzde oruca başlayın, onu gördüğünüzde bayram yapın, havanın kapalılığından dolayı hilali göremezseniz o zaman Şaban ayını otuza tamamlayıp sonra oruca başlayın” buyurmuş ve amelini de bu doğrultuda gerçekleştirmiştir.⁰⁴

İbn Kayyim, Hz. Peygamber’in bu sünnetini sahâbenin uygulamasına tercih etmiştir. Hz. Peygamber şüpheli günde oruç tutmadığı halde bazı sahâbenin oruç tutmasını ise onların ihtiyaten tuttıkları müstehap bir

01. Bkz. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 37, 38.

02. eş-Şâfiî, EbûAbdillah Muhammed b. İdris, *Müsned*, thk. Mahir Yasin, I-IV, Beyrut 2004, II. 101, no: 612.

03. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 35, 36.

04. Bkz. Buhârî, *Savm* 11, III. 26, no: 1906; Müslim, *Sıyam* 2, II. 259, no: 1080; Mâlik, *Sıyam* 1, III. 408, no: 1003; EbûDâvud, *Sıyam* 4, II. 297, no: 2320.

ibadet olarak kabul etmiştir.⁰⁵

Sonuç

Gerek mezheplerin oluşum döneminde gerekse teşekkülünü tamamlayan mezheplerin görüşlerini açıklamasında delil olarak kullanılan hadisler belli kurallar dikkate alınarak seçilmiştir. Bazı konularda farklı anlamlara gelebilecek hadislerin varit olduğu bilinen bir gerçektir. Aynı konuda muhalif gibi görünen bu tür hadisler arasında cem' ve te'lif ya da nesh söz konusu değilse birini tercih etme hususunda çeşitli kriterler dikkate alınmaktadır. Hadis tercihi konusunda mezheplerin temel görüşleri belirleyici olmakla birlikte, bağımsız hareket edebilen kendine has ölçüleri olan alimlere de rastlanmaktadır. Hanbeli mezhebi mensubu İbn Kayyim el-Cevziyye de bunlardan biridir.

İbn Kayyim'in hadis tercihinde dikkate aldığı unsurlar belli bir mezhep veya görüşün ilkelerinden ziyade İslam'ın genel prensipleri ve ulemanın ortak kabulleri doğrultusunda şekillenmiştir. Müellif bir hadisi diğerine tercih ederken sıhhat, maslahat, muhteva, kaynak gibi faktörleri dikkate almıştır.

Bize göre, bugün de hadisler referans alınırken söz konusu kriterlerin dikkate alınması Müslümanlar arasında tefrikanın terki birlik ve kardeşliğin tesisi açısından oldukça önemlidir.

Abstract

05. İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, II. 43.

(Ibn Qayyim's views concerning giving preference to a certain hadith for the sake of evidence)

The religion of Islam has two fundamental sources. These are the Quran and the Sunnah. The oral expression of the Sunnah is called hadith. Under normal circumstances, two sound (sahih) hadiths cannot bear contradictory meanings that contradict each other. It is known however, that some hadiths can be perceived as having contradictions between them because of peoples defective understanding of them, or because of other similar reasons. Contradictions between two hadiths can be solved by way of gathering (Jam'), reconciliation or byabrogation (naskh). It is also possible to give preference to a hadith over - or to let it "outweigh" - another seemingly contradictory one (tarjih), by taking various internal evidence from the text (matn) into consideration.

Ibn Qayyim al Jawziyya (d. 751/1350), who throughout his various works has an important position in the history of Islam, has recorded - albeit in a scattered form - noteworthy information about the method of tarjih. When he gave preference to a hadith for using it as evidence, he took both its chain of narrators (isnad) and text (matn) into consideration. According to him, among the factors indicating that a hadith should be given preference is the quality and quantity of the narrators in its chain, the content and subject of the hadith in question and the sources in which it can be found. In this article, concerning preference hadiths, the criteria of Ibn Qayyim have been surveyed.

Keywords: Hadith, preference, Ibn Qayyim,

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, thk., Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2001.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/869), *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk., Züheyr b. Nâsır, Dâru Tavki'n-Necât Yay., 1. baskı, I-IX, y.y. 1422.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/869), *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâiretü'l-Me'ârif el-'usmaniye Yay, I-VIII, Haydarabad t.y.

Ebû Abdurrahman, Abdulmecid Cum'a el-Cezâiri, *İhtiyârâtü'l-İbni'l-Kayyim li Usuliyye*, Dâru'lbnî Hazm Yay., 1. Baskı, I-II, Cezair 2005.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/ 888), *es-Sünen*, thk., Muhammed Muhyiyu'd-Din Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye Yay., I-IV, Beyrut t.y.

ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385/ 995), *es-Sünen*, thk., Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risale Yay., 1. Baskı, I-V, Beyrut 2004.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (ö. 273/886), *Sünen*, thk., Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru'lhyâi Kütübi'l-'arabiyyi, I-II, y.y., t.y.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub ez-Zura'ied-Dımeşkî (ö. 751/1350), *Tehzîbu's-Sünen*, thk. İsmail b. Gazî, Mektebetü'l-Me'ârif, I. bsk., Riyad 2007.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Muhtasar es-Savâ'iku'l-Mursele 'ale'l-Cehmiyyeve'l-Mu'attıla*, thk., Seyyid İmran, Daru'l-Hadîs Yay., I-II, Kahire 2004.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-*

Muvakki'in <an Rabbi'l <Âlemin, thk., 'isamuddin es-Sabâbatî, Kahire 2004.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Me'âd fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, thk., Abdu'l-Kadir İrfanu'l-işâ, Daru'l-fikr Yay., I-V, Beyrut 2003.

Müslim, Ebû'l-HuseynMuslim b. Haccac el-Kuşeyri (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, thk., Muhammed FuadAbdulbâki, Dâruİhyâi't-Turasi'l-Arabî Yay., I-V, Beyrut t.y.

en-Nesâî, EbûAbdirrahmanAhmed b. Şuayb (ö. 303/ 915), *es-Sünenü's-Suğra (el-Mücteba)*,thk.,Abdu'l-Fettah Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbû'ati'l-İslâmiyye Yay., I-VIII, Haleb 1986.

en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*, thk., Hasan Abdü'l-Münim Çelebi, Müessesetü'r-Risâle Yay., I-X, Beyrut 200.

122

eş-Şâfi, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris (ö. 204/ 819), *er-Risâle*, thk.,Ahmed Şakir, Mısır 1940/1358,

eş-Şâfi, *el-Müsned*, thk., Mahir Yasin, I-IV, Beyrut 2004.

et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed (ö. 231/ 845), *ŞerhuMuşkili'l-Âsâr*, thk.,Şuayb el-Arnâvut, Muessesetu'r-Risale, I-XV, Beyrut 1415.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö. 279/892), *Sünen*, thk.,Ahmed Muhammed Şakir, I-V, Mısır 1975.

et-Tirmizî, *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*, thk., Seyyid b. Abbas el Cüleymi, el-Mektebetü't- Ticâriyye Yay., Mekke 1993.